

Н. В. Лакоза

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі формування в учнів загальноосвітніх навчальних закладів компетенцій збереження здоров'я та безпеки життєдіяльності. Розглядається генезис цих питань на різних етапах суспільного розвитку; визначено основні компетенції відповідно до навчальних програм курсів «Основи здоров'я» та «Біологія людини» 8 класу. Проведене анкетування учнів 8 класів у констатувальному етапі дослідження вказує, що більшість школярів вважають курс «Основи здоров'я» — 57,2% — потрібним для вивчення, але 34,5% прагнуть більш практичної спрямованості навчання. Формування в учнів компетенцій збереження здоров'я та безпеки життєдіяльності розглядається у статті як поетапний процес, який базується на теорії пізнання та має проходити за такими етапами: емпіричним, понятійним і творчим, що відповідають рівням сформованості основних понять: початковому, середньому та високому. У формувальному етапі дослідження вивчення означених природничих дисциплін здійснюється із застосуванням модульного навчання, яке передбачає перехід учня на позицію дійсного суб'єкта навчальної діяльності; виділено основні поняття. Використання навчального модуля передбачає структурування матеріалу, організацію самостійної роботи учнів і виконання навчальних завдань, практичних робіт із застосуванням правил наукової організації праці, активних методів навчання (проблемних ситуацій, ділових ігор). Структурування навчального матеріалу передбачає поділ його на блоки: інформаційний, практичний, блок інтеграції, контролю та перевірки знань. Гуманістичний підхід здійснюється доповненням програм курсу темами міжнародного гуманітарного права. Розроблено змістову та діяльнісну складові процесу, а також педагогічні умови формування в учнів компетенцій основ здоров'я і безпеки життєдіяльності. Визначено методи, які доцільно використовувати в процесі формування цієї компетенції у школярів загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: збереження здоров'я, безпека життєдіяльності, компетенції.

Постановка проблеми. В сучасних умовах суспільство постає перед невідомими раніше глобальними викликами, що набули ознак проблеми виживання людства. Світова екологічна криза охопила й Україну, оскільки зоною екологічного лиха є майже 30% території нашої держави.

Аналіз стану здоров'я населення України засвідчив, що понад 6 млн громадян страждають від серцево-судинних захворювань, 1,5 млн мають психічні хвороби, а приблизно 70 тис. осіб хворіють на туберкульоз.

Крім того, в Україні існують фактори небезпеки для учнівської молоді: булінг, шкідливі звички, участь у криміногенній діяльності, наркобізнесі тощо. Вихід із цієї ситуації залежить від своєчасного засвоєння та застосування знань

із біології людини, а також практичних навичок щодо збереження здоров'я.

У зв'язку з цим Україною підтримано концепцію ООН про пріоритетний розвиток людської особистості та її безпеку в XXI ст.

Проблема збереження здоров'я людини в сучасних умовах розвитку суспільства є нагальною потребою, яка зумовлює формування у дітей системи цінностей здорового способу життя. У статті 10 Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що завданням загальної середньої освіти є виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів [1]. У Законі України «Про освіту» підкреслюється, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей, необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян [2, с. 380].

Сучасний освітній процес ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів. Саме компетентнісний підхід базується на інтегрованих, міждисциплінарних вимогах до результату навчання і сприяє формуванню основних та предметних компетенцій [3, с. 82].

Відповідно до навчальної програми ключові компетентності, такі як уміння вчитися, ініціативність, екологічна грамотність і здорове життя, можуть формуватися відразу засобами всіх навчальних предметів [4, с. 15].

Метою статті є формування у учнів компетенцій збереження здоров'я та безпеки життєдіяльності людини, а також визначення необхідних педагогічних умов цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання збереження здоров'я привертають увагу багатьох науковців. Теоретичні аспекти здорового способу життя вивчали С. Бондаревський, В. Платонов, В. Оржехівська. Шляхи формування навичок здорового способу життя досліджували Н. Абаскалова, О. Вакуленко, Г. Кураєв. Пошук засобів компетентності збереження здоров'я молоді розглянуто в роботах З. Вайнера, З. Казіна, А. Смирнова. У системі вищої школи цю проблему вивчали Н. Петренко, Є. Чернишова, І. Поташнюк, С. Сливко. Є. Р. Чернишова

пропонує системний підхід до формування понять із основ здоров'я, використання інтерактивних методів навчання [5, с. 12]. Н. В. Петренко розглядає організацію здоров'язбережувального середовища в університеті, залучення міжнародного досвіду для співпраці [6, с. 66].

Виділено такі компоненти здоров'я:

- фізичне здоров'я — стан розвитку органів та систем;
- соціальне здоров'я — система цінностей, мотивів людини в суспільстві;
- психічне здоров'я — стан загального душевного комфорту, що забезпечує адекватну поведінкову реакцію;
- моральне (духовне) здоров'я — комплекс характеристик мотиваційної, споживчо-інформаційної сфер життєдіяльності [7, с. 80].

Виклад основного матеріалу. Збереження здоров'я та життя людини привертало увагу суспільства на різних етапах його розвитку. Світоглядні засади цієї ідеї сягають своїм корінням ще давньогрецької культури. Гармонію в природі пояснював у своїх роботах Арістотель: «Тварини, як будь-яка річ, яка складається з частинок, повинна мати їх у порядку» [8, с. 65]. На думку античних мислителів, людині важливо вміти бачити, розуміти гармонію Всесвіту для того, щоб упорядковувати своє життя, котре тільки в цьому випадку стає розумним. У голові потрібний такий самий порядок, як і в космосі [9, с. 28]. Отже, пізнання загальних закономірностей природи було прагненням перших античних філософів-мислителів. Послідовники Піфагора вважали, що людина може й повинна жити у злагоді з природою — своїм помічником та порадиником. Французький філософ Гольбах вважав, що здатність до спостереження в людини визначає її здатність до діяльності: «Віра у світогармонію зміцнює дух і спонукає до дії» [9, с. 29].

Провідною ідеєю епохи Відродження стає ідея гуманізму й визнання людини як найвищої цінності. Д. Локку належить відома теза про здоров'я: «У здоровому тілі — здоровий дух». М. Монтень, сповідуючи скептицизм, не заперечував пізнання світу, пропонував вивчати природу, оволодівати навичками, необхідними для сучасного життя [10, с. 62]. Ян Амос Коменський у своїх творах наголошує, що людина — частина природи і підкоряється її законам. Учений враховував вікові особливості дитини та вирізняв

три рівні пізнання — емпіричний, науковий і практичний. Педагог створив цілісну систему виховання, в якій знайшло відображення свідоме ставлення особистості до стану власного здоров'я [11, с. 220–310].

Питанням фізичного здоров'я дітей та загартовування приділяв увагу В. О. Сухомлинський. Педагог вважав, що зміцнення здоров'я дитини, підвищення її працездатності та фізичний розвиток мають бути предметом постійної уваги педагогічних колективів [12, с. 88].

Упродовж 70–80 рр. минулого століття активізувалися дослідження в галузі психології навчання, виховання та суспільної гігієни. Впровадження уроків здоров'я у загальноосвітніх навчальних закладах почалося з 1990 р., навчальний предмет називався «Валеологія». Із 2000 р. вивчався предмет «Основи безпеки життєдіяльності». Його метою було надання школярам знань і вироблення практичного досвіду безпечного мислення та поведінки, яка сприятиме відповідальному ставленню до власного здоров'я, а також навчання гуманного ставлення до природи, надання першої домедичної допомоги.

Під час планування дослідження ми виходили з того, що основні поняття збереження здоров'я і безпеки життєдіяльності мають формуватися комплексно, на уроках курсів «Біологія людини» та «Основи здоров'я». Зміст курсу «Основи здоров'я» спрямований на розвиток життєвих навичок, сприятливих для здоров'я, безпеки і гармонійного розвитку учня [13, с. 2–3].

Безпеку життєдіяльності визначаємо як галузь наукових знань, що вивчає виникнення небезпек, їх властивості, способи запобігання та вплив небезпечних чинників на організм людини.

Здоровий спосіб життя — це сукупність таких умов навчання й відпочинку, праці та спілкування, в яких проявляються звички, режим і темп життя, котрі сприяють збереженню, зміцненню і відтворенню здоров'я, що відповідає наскрізним змістовим лініям курсу «Біологія людини» [4, с. 15].

Під час констатувального етапу дослідження нами було проведено анкетування учнів 8 класів, а також діагностичні тестові роботи на платформі Classtime. Загальна структура критеріїв рівнів сформованості основних понять наведена в таблиці 1.

Оцінювання здійснювалося за 12-бальною шкалою, що надало можливість визначити три рівні сформованості в учнів необхідних знань та навичок, що забезпечують компетенції з основ здоров'я, а також наскрізних ліній курсу біології людини. Високий рівень не визначено в жодного учня, середній рівень мали 61,8% школярів, початковий — 38,2%.

Проведене експертне дослідження навчальних програм та підручників із предмета «Основи здоров'я» для учнів 8 класів. Тільки 6 із 10-ти навчальних програм складено відповідно до вікових можливостей учнів. Підручники розроблені згідно з вимогами, але більшість із них дублюють зміст інших предметів природничого циклу, практичні роботи не мають чіткої послідовності етапів. Проведене серед учнів 8 класів анкетування вказує на те, що більшість школярів — 57,2% — вважають курс «Основи здоров'я» потрібним для вивчення, але 34,5% прагнуть більш практичної спрямованості навчання. У зв'язку з цим виникає потреба у змістовому доповненні курсу, а також виробленні відповідних практичних навичок в учнів.

Знання фіксуються у свідомості у формі наукових понять, тому оціночна шкала знань повинна співвіднести загальний навчальний зміст дисципліни і внутрішній навчальний зміст учня. За основу побудови критеріїв нами взято вимоги до рівня знань учнів у процесі навчання біології. Загальна структура критеріїв до рівня сформованості основних понять в учнів 8 класів, яку пропонується використовувати під час педагогічного оцінювання, наведена в таблиці 1. Характеристики рівнів сформованості основних понять обумовлені відповідними рівнями мисленнєвої та пізнавальної діяльності учня: початковий — репродуктивний, середній — інтелектуально-логічний, високий — творчий. Нижче, після табл. 1, подані дискретні оцінки (бали) кожного з рівнів сформованості основних понять та відповідні їм критерії.

Початковий рівень (бали — 4, 5, 6):

4 — часткове володіння інформацією; учень не відрізняє об'єкти від аналогів; володіння окремими біологічними термінами; виконання завдань за зразком за допомогою вчителя;

5 — поверхове володіння інформацією, у якій учень припускається однієї-двох помилок; здатність відрізнити об'єкти, явища від аналогів; часткове володіння біологічною термінологією; виконання завдань за зразком;

Критерії сформованості основних понять в учнів 8 класів

Рівні сформованості основних понять в учнів	Основна характеристика критеріїв рівнів сформованості основних понять в учнів
I. Початковий	Початкове уявлення про об'єкти, явища; володіння термінами, які позначають поняття; володіння окремими ознаками понять
II. Середній	Вільне оперування біологічною термінологією для позначення понять; володіння об'єктами понять; розуміння суті біологічних явищ, законів, взаємозв'язків між поняттями
III. Високий	Наявність продуктивного, творчого мислення; здатність прогнозувати події, явища; вільне володіння основними поняттями та термінами; здатність застосовувати знання для розв'язання світоглядних проблем; вміння самостійно встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між основними поняттями; вміння робити узагальнення та висновки

6 — здатність відтворювати інформацію схематично, не заглиблюючись у суть явищ; володіння біологічною термінологією; вміння давати визначення понять; вміння описувати окремі складові основних понять; виконання завдань за зразком.

Середній рівень (бали — 7, 8, 9):

7 — обмежене оперування біологічною термінологією, допущення однієї-двох помилок; володіння конкретними поняттями, однією-двома суттєвими ознаками абстрактних понять; здатність проводити елементарні розумові операції (порівняння, знаходження спільних ознак) у процесі виконання завдань; допущення помилок у класифікації об'єктів;

8 — здатність оперувати біологічною термінологією у певних межах; володіння суттєвими ознаками понять, їх обсягами; здатність проводити елементарні розумові операції (порівняння, узагальнення) у процесі виконання завдань; володіння конкретними поняттями; вміння класифікувати біологічні об'єкти;

9 — вільне оперування термінами, назвами, біологічною класифікацією; володіння конкретними поняттями; володіння суттєвими ознаками абстрактних понять, за якими можна швидко відрізнити поняття; здатність проводити розумові операції (аналіз, синтез, узагальнення) у процесі виконання завдань; вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між поняттями, закономірностями.

Високий рівень (бали — 10, 11, 12):

10 — здатність визначати причинно-наслідкові зв'язки між основними поняттями; володіння біологічною термінологією; володіння

прийомами розумової праці обмежено; здатність робити висновки;

11 — здатність визначати причинно-наслідкові зв'язки між основними поняттями; вміння робити висновки, узагальнення; володіння біологічною термінологією; володіння прийомами розумової праці;

12 — здатність визначати причинно-наслідкові зв'язки між абстрактними, конкретними поняттями; володіння прийомами розумової праці у виконанні різноманітних практичних завдань; здатність до продуктивної діяльності, досконале володіння біологічною термінологією; вміння робити узагальнення та світоглядні висновки.

Для успішного навчання розвивальної функції необхідною є методична обробка матеріалу, а також організація навчального процесу з урахуванням психології кожної особистості, включення її в навчальну діяльність.

Викладання природничих дисциплін ми проводимо із застосуванням модульного навчання, яке сприяє переходу учня на позицію дійсного суб'єкта навчальної діяльності, здатного активно й самостійно розв'язувати навчальні завдання [14, с. 96]. Використання навчального модуля передбачає структурування матеріалу, організацію самостійної роботи учнів та виконання навчальних завдань, практичних робіт із застосуванням активних методів навчання (проблемних ситуацій, ділових ігор). Структурування навчального матеріалу полягає у поділі його на блоки: інформаційний, практичний, блок інтеграції, контролю та перевірки знань. Перші уроки модуля є вступними, оглядовими і, як правило, проводяться на початку та в кінці модуля.

На вступному уроці суттєве значення має мотивація навчальної діяльності, тому компетенція фізичного здоров'я починає формуватися на уроках біології у процесі вивчення біологічних систем. Заповнення учнями «Анкет здоров'я», складених на практичних заняттях з біології людини, та їх аналіз допомагають зрозуміти значення опорно-рухової системи, а також вплив порушень скелета на стан організму. На уроках основ здоров'я робота у групах передбачає обмін інформацією, а також вироблення необхідних умінь та навичок із використанням інструкцій та інтегрованих завдань. Організації навчальної діяльності сприяють складені нами правила НОП — наукової організації праці, а саме: складання конспекту, тез, проєктів, узагальнень тощо. Нестандартний урок із основ здоров'я, узагальнюючий, ми проводимо у формі ділової гри — конференції «Фізкультура і людина».

На урок-конференцію учні готують цікаві виступи: «учні-науковці» розповідають про анатомічні й фізіологічні дослідження вчених; роблять висновки, що, за статистикою, спортсмени рідше потрапляють в аварії, оскільки в них добре тренований вестибулярний апарат, швидка реакція. Учні — «лікарі швидкої допомоги» демонструють правила надання першої допомоги при ушкодженні кісток, розповідають про організацію швидкої медичної допомоги.

Закінчується урок листом М. М. Амосова, який складено відповідно до порад «Енциклопедії М. М. Амосова», його «системи обмежень і навантажень»: «У більшості хвороб винні не природа, не суспільство, а сама людина... Щоб стати здоровим, потрібні власні зусилля, постійні і значні. Замінити їх неможливо нічим. Для здоров'я необхідні чотири умови: фізичне навантаження, обмеження в їжі, загартування, час і вміння відпочивати. Природа милостива: достатньо 20–30 хвилин фізкультури на день, але щоденно». Отже, більшість учнів залучені до участі в конференції згідно зі своїми пізнавальними інтересами.

Виробляються продуктивні навички самостійної роботи, розвивається мислення учнів, вміння критично ставитися до результатів власної навчальної діяльності; у навчання вноситься елемент змагання, що дає змогу учням з різними індивідуально-психологічними характеристиками навчальної діяльності успішно засвоювати матеріали програм навчання.

Тобто природно реалізується особистісно-орієнтований підхід у навчанні, який забезпечує самоствердження учнів у навчальному середовищі й активізує процеси диференціації. Основні компоненти методики — змістова та діяльнісна складові процесу навчання — підсилюють одна одну, корегуючись у процесі навчання.

Організовуючи роботу в експериментальних класах, ми виходили з таких основних позицій, які визначали структуру формувального експерименту:

1) забезпечення рівних умов навчання в експериментальних та контрольних групах;

2) різнорівневі контрольні роботи на платформі Classtime, які проводилися на початку та в кінці семестру, були однаковими для експериментальних та контрольних груп і містили завдання з певних розділів курсів основ здоров'я та біології;

3) було внесено зміни у структуру змісту курсів біології та основ здоров'я: поділ матеріалу на блоки, структурно-логічний аналіз змісту, виділення основних понять для учнів експериментальних класів;

4) методика формування основних понять включала такі методи і форми:

а) теоретичне узагальнення на початку вивчення тем, узагальнюючі уроки, які завершують навчальний модуль;

б) лабораторні, практичні роботи — мали елементи інтеграції знань (міжпредметні зв'язки, інтегровані завдання);

в) інтерактивні методи;

г) нестандартні уроки;

5) використовувались логічні методи: аналіз і синтез, класифікація, асоціації, узагальнюючі схеми, правила НОП;

б) з метою підвищення мотивації навчальної діяльності застосовувались такі засоби, як:

а) профорієнтаційні елементи;

б) наукова інформація медико-біологічного напрямку (факти, гіпотези, дослідження).

У гуманістичній концепції сучасної школи особистість трактується як цінність, заради якої здійснюється розвиток суспільства. В нашому дослідженні гуманізації навчання в класах сприяють співпраця з Міжнародним Червоним хрестом, введення в програму з біології тем із міжнародного гуманітарного права, що відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Тематичне планування уроків біології людини для 8–11 класів
із використанням тем міжнародного гуманітарного права**

№ пор.	Теми міжнародного гуманітарного права	Навчальні теми	Клас
1	Історія розвитку природничих наук та медицини: а) етапи розвитку біології; б) успіхи у вивченні анатомії, фізіології; роботи І. П. Павлова, М. М. Пирогова; в) гуманні та варварські методи лікування; г) організація допомоги пораненим; перші військові шпитали на Україні; Міжнародний Червоний Хрест	Вступ. Людина в системі органічного світу	8
		Система біологічних наук. Методи біологічних досліджень	10
		Видатні вчені-біологи світу й України	10
		Вивчення фенотипів рослин і тварин. Селекція організмів	11
		Кров. Переливання крові	8
Біологічні основи поведінки людини.	9		
Біосоціальна природа особистості			
2	Перша долікарняна допомога людині: а) діагностика стану потерпілого; б) ушкодження скелета та м'язів; в) пошкодження судин — кровотечі г) зупинка дихання	Вища нервова діяльність людини. Безумовні й умовні рефлекси	9
		Гальмування	11
		Гомеостаз	8
		Опорно-рухова система. Надання першої допомоги при травмах	
		Кровообіг. Перша допомога при кровотечах	8
Дихання. Газообмін у легенях і тканинах. Штучне дихання	8		
3	Голод — глобальна проблема людства: а) харчові продукти і поживні речовини, необхідні людині; б) захворювання шлунково-кишкового тракту при нестачі їжі; в) порушення вищої нервової діяльності людини	Кругообіг речовин і потік енергії в екосистемах	11
		Будова та функції органів травлення.	8
		Раціональне харчування	
		Обмін речовин. Вітаміни.	8
Харчування і здоров'я			
Вища нервова діяльність.	8		
Емоційні реакції та стани			
4	Психологія переможеного і переможця: а) міжнародні конфлікти; б) зміна психології людей під час війни; в) стрес і фактори, що його спричиняють	Біологічні основи поведінки людини.	9
		Раси, нації, народності	
		Адаптаційні біологічні ритми організмів	11
		Сприйняття і пам'ять	8
Нейрогуморальна регуляція фізіологічних функцій	8		
5	Смерть як біологічне явище: а) зупинка життєдіяльності організму; б) ознаки смерті людини	Життєвий цикл організмів. Онтогенез	10
		Кровообіг. Визначення частоти пульсу при різних станах організму	8
		Віковий розвиток людини	8
6	Війна та порушення демографічної ситуації під час воєнних дій: а) міжнародні конфлікти та їх подолання; б) використання зброї масового знищення людей; в) глобальні екологічні проблеми людства; г) міжнародна співпраця у справі запобігання конфліктам, охорони довкілля	Вид людина розумна — homo sapiens. Рушійні сили антропогенезу. Еволюція людини	9
		Раси, нації, народності	9
		Екологія людини. Екологічні фактори	9
		Мутаційна мінливість. Мутагенні середовища	9
		Біосфера. Вплив діяльності людини на стан біосфери	11
		Природоохоронне законодавство України	11
		Демографічні проблеми в Україні	9

Проведене дослідження процесу формування компетенцій основних понять біології та основ здоров'я в учнів 8-х класів дає змогу виділити основні педагогічні умови, необхідні для успішного навчання:

1) організація навчально-виховного процесу має бути спрямована на розкриття особистісних якостей учнів з урахуванням їх пізнавальних інтересів;

2) у навчальній діяльності повинні враховуватися психофізіологічні можливості учнів;

3) науково обґрунтована мотивація введення нового наукового поняття у навчально-виховному процесі забезпечується аналізом понять курсу та встановленням зв'язків між ними;

4) організація пізнавальної діяльності учнів на всіх етапах формування основних понять у навчально-виховному процесі;

5) реалізація гуманістичного підходу у змісті профільного навчання біології.

Створення та застосування перелічених педагогічних умов у навчанні спільно з модульною формою організації навчання мають сприяти підвищенню динаміки процесу формування основних понять, значно поліпшуючи якість засвоєння учнями базових компетенцій.

Висновки. Формування в учнів компетенцій збереження здоров'я і безпеки життєдіяльності розглядається як поетапний процес, який базується на теорії пізнання та має відбуватися за такими етапами: емпіричний, понятійний і творчий, що відповідають рівням сформованості основних понять: початковому, середньому та високому. Гуманістичний підхід здійснюється доповненням програм курсу темами міжнародного гуманітарного права. Розроблено змістову та діяльнісну складові процесу, а також педагогічні умови формування в учнів компетенцій основ здоров'я та безпеки життєдіяльності. Проведено констатувальний етап дослідження й підготовлено формувальний експеримент. Окремого подальшого дослідження потребує аналіз формувального експерименту та його результатів.

Список використаних джерел

1. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 31. Ст. 226. Дата оновлення: 01.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov>

[ua/laws/show/463-20#n984](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984) (дата звернення: 21.10.2020).

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. С. 380. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.10.2020).
3. Овсієнко Л. М. Компетентісний підхід до навчання: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ, 2017. Вип. 2. С. 82–87.
4. Біологія. 6–11 класи : навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу / за ред. С. С. Фіцайло. Харків : Ранок, 2017. С. 15.
5. Чернишова Є. Р. Підготовка вчителя до формування в учнів основ знань про здоров'я та безпеку життєдіяльності людини : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 19 с.
6. Петренко Н. В. Організація здоров'язберезжувального середовища в Аграрному університеті: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ, 2017. Вип. 2. С. 66–70.
7. Халайцян А. П. Культура здоров'я особистості як складова частина її фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Київ, 2014. Вип. 3. С. 79–84.
8. Аристотель. Категорії. Москва : Экгиз, 1939. 84 с.
9. Лукрецій Тит Кар. Про природу речей. Поема. Київ : Дніпро, 1988. 191 с.
10. Монтень М. Деятельность сознания. Москва : Педагогика, 1980. 115 с.
11. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. Москва : Учпедгиз, 1955. С. 161–376.
12. Сухомлинський В. О. Моя педагогічна система. Київ : Радянська школа, 1988. Вип. 6. С. 88.
13. Основи здоров'я : підручник для 8 кл. загальноосв. навч. закл. / за ред.: І. Д. Бех, Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко. Київ : Алатон, 2016. 184 с.
14. Власова О. І. Педагогічна психологія. Київ : Либідь, 2005. 400 с.

References

1. About complete general secondary education : Zakon Ukrainy vid 16.01.2020. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 31, 226. Data onovlennia: 01.08.2020. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>
2. About education : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 38–39, 380. Data onovlennia: 16.11.2020. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145--19#Text>

3. Ovsiienko, L. M. (2017). Competence approach to learning: theoretical analysis. *Pedagogichnyi proces: teoriya i praktyka*, 2, 82–87 [in Ukrainian].
4. *Biology*. Grades 6–11: curricula, guidelines for the organization of the educational process (2017). S. S. Fitsailo (Ed.). Kharkiv : Ranok [in Ukrainian].
5. Chernyshova, Ye. R. (2004). *Preparing the teacher to form in students the basics of knowledge about health and safety of human life*. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
6. Petrenko, N. V. (2017). Organization of a healthy environment at the Agrarian University: theoretical analysis. *Pedahohichniy protses: teoriia i praktyka*, 2, 66–70 [in Ukrainian].
7. Khalaitan, A. P. (2014). The culture of a person's health as an integral part of his physical culture. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, 3, 79–84 [in Ukrainian].
8. Aristotel (1939). *Categories*. Moscow : Ekgiz [in Russian].
9. Lukretsii Tit Kar. (1988). *About the nature of things*. Kyiv : Dnipro [in Ukrainian].
10. Monten, M. (1980). *Activity of consciousness*. Moscow : Pedagogika [in Russian].
11. Komenskiy, Ya. A. (1955). *Selected pedagogical works*. Moscow : Uchpedgiz [in Russian].
12. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). *My pedagogical system*, Issue 6. Kyiv : Radianska shkola [in Ukrainian].
13. Bekh, I. D., Voroncova, T. V., Ponomarenko, V. S., Strashko, S. V. (2016). *Health Basics*. Kyiv : Alaton [in Ukrainian].
14. Vlasova, O. I. (2005). *Pedagogical psychology*. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].

N. V. Lakoza

THE FORMATION OF BASICS HEALTH AND SAFETY LIFE COMPETENCIES FROM GENERAL EDUCATION SCHOOLSTUDENTS

Abstract. The article is devoted to the problems of formulating health care and safety of life competence. The article presents the history of the formation and development of health care in pedagogy. The article identifies the main competencies of the 8th-grade courses "Fundamentals of Health" and "Human Biology". Ascertaining experiment, which was conducted among 8-form students indicates that the majority consider the course "Fundamentals of Health" — 57.2% necessary to study, but 34.5% of students want a more practical orientation of learning. The formation of students' competencies of the basics of health and safety of life is considered in the article as a step-by-step process based on the theory of knowledge and should take place in the following stages: empirical, conceptual, and creative, corresponding to the levels of basic concepts: initial, medium, high. In the formative experiment the study of these natural disciplines is carried out using modular learning, which involves the transition of the student to the position of a real subject of educational activity, the basic concepts are highlighted. The use of the educational module involves the structuring of the material, the organization of independent work of students and the implementation of educational tasks, practical work with the application of active teaching methods (problem situations, business games). The structuring of educational material involves its division into blocks: information, practical, integration, control, and testing of knowledge. The humanistic approach is carried out by supplementing the course programs with topics of International Humanitarian Law. The content and activity component of the process, as well as the pedagogical conditions for the formation of students' competencies in the basics of health and safety of life, have been developed. The methods which it is expedient to use in the course of formation of the given competence at students of comprehensive schools are defined.

Keywords: health care, safety of life, competence.

Н. В. Лакоза

ФОРМИРОВАНИЕ У УЧЕНИКОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ КОМПЕТЕНЦИЙ СОХРАНЕНИЯ ЗДОРОВЬЯ И БЕЗОПАСНОЙ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация. Статья посвящена проблеме формирования у учеников общеобразовательных учебных заведений компетенций сохранения здоровья и безопасной жизнедеятельности человека. Обращено внимание на генезис этих понятий на разных этапах общественного развития; определены основные компетенции в соответствии с учебными программами курсов «Основы здоровья» и «Биология человека» 8 класса. Проведенное анкетирование учащихся 8 класса в констатирующем этапе исследования указывает, что большинство учеников считают курс «Основы здоровья» — 57,2% — нужным для изучения, но 34,5% школьников стремятся к более практической направленности обучения. Формирование у учеников компетенций сохранения здоровья и безопасной жизнедеятельности рассматривается в статье как поэтапный процесс, который базируется на теории познания и должен проходить по следующим этапам:

емпирическому, понятийному и творческому, соответствующим уровням сформированности основных понятий: начальному, среднему и высокому. На формирующем этапе исследования изучение определяемых естественнонаучных дисциплин происходит с применением модульного обучения, которое предусматривает переход ученика на позицию действительного субъекта учебной деятельности; выделены основные понятия. Использование учебного модуля предполагает структурирование материала, организацию самостоятельной работы учеников и выполнение учебных заданий, практических работ с применением правил научной организации труда, активных методов обучения (проблемных ситуаций, деловых игр). Структурирование учебного материала предполагает деление его на блоки: информационный, практический, блок интеграции, контроля и проверки знаний. Гуманистический подход осуществляется дополнением программ курса темами международного гуманитарного права. Разработаны содержательная и деятельностная составляющие процесса, а также педагогические условия формирования у учеников компетенций сохранения здоровья и безопасной жизнедеятельности. Определены методы, которые целесообразно использовать в процессе формирования данных компетенций у школьников общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: сохранение здоровья, безопасная жизнедеятельность, компетенция.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Лакоза Наталія Василівна — канд. пед. наук, вчителька-методистка, наукова співробітниця, НЦ «Мала академія наук України», м. Київ, Україна, 26-04@i.ua; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8741-5967>

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Lakoza N. V. — PhD in Pedagogy, methodist teacher, Research Scientist, NC “Junior academy of sciences of Ukraine”, Kyiv, Ukraine, 26-04@i.ua; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8741-5967>

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ

Лакоза Н. В. — канд. пед. наук, учитель-методист, научный сотрудник, НЦ «Малая академия наук Украины», г. Киев, Украина, 26-04@i.ua; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8741-5967>

Стаття надійшла до редакції / Received 09.11.2020